

نظریه هنر

و زیبایی شناسی

از دیدگاه شیخ نجم الدین کبری

احمد پاکتچی

www.ketab.ir

هنرشناسی

سرشناسه: پاکتچی، احمد، ۱۳۴۲-

عنوان و نام پدیدآور: نظریه هنر و زیبایی‌شناسی از دیدگاه شیخ نجم‌الدین کبری / مؤلف: احمد پاکتچی.
مشخصات نشر: فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران، مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری (متن)، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری: ۱۸۰ ص.
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۳۲-۳۲۵-۸-۸
یادداشت: کتابنامه.

موضوع: نجم‌الدین کبری، احمدین عمر، ۵۴۰-۶۱۸ق. — دیدگاه درباره زیبایی‌شناسی.
موضوع: زیبایی‌شناسی — جنبه‌های مذهبی — اسلام، Aesthetics-Religious aspects-Islam
شناسه افزوده: فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران، مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری (متن)
رده‌بندی کنگره: BP ۲۹۲/۷۱
رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۸۸۳
شماره کتابشناسی ملی: ۸۸۱۲۴۹۳

بنیاد پژوهش‌های
فرهنگی و هنری

مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری (متن)

نظریه هنر و زیبایی‌شناسی

از دیدگاه شیخ نجم‌الدین کبری

احمد پاکتچی

صفحه آرا و طراح جلد: میثم رادمهر

چاپ: اول ۱۴۰۱

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

لیتوگرافی: فرآیندگویا

چاپ: شادرنگ

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۳۲-۳۲۵-۸-۸

(این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است)

مؤسسه: تهران، انتهای خیابان فلسطین جنوبی، خیابان لقمان ادهم.

بن بست بوذرجمهر، شماره ۲۴، مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری (متن).

تلفن: ۴-۶۶۴۹۸۶۹۲، دورنگار: ۶۶۹۵۱۶۶۲.

فروشگاه مرکزی: خیابان ولیعصر نرسیده به چهارراه طالقانی، شماره ۱۵۵۰،

ساختمان مرکزی فرهنگستان هنر، تلفن: ۶۶۴۹۰۹۹۰

پست الکترونیک: matn@honar.ac.ir

فروشگاه اینترنتی: matnpub.ir

اینستاگرام: matn_book400

فهرست مطالب

۷	مقدمه
۹	کلیات پژوهش
۹	بیان مسئله
۱۳	پیشینه تحقیق
۱۷	روش تحقیق
۲۱	گذاری بر زندگی علمی و معنوی نجم‌الدین کبری
۳۳	بخش اول: بنیادهای هستی‌شناختی زیبایی
۳۵	فصل اول: سوژه و ابژه، شناخت و احساس
۴۵	فصل دوم: جاذبه میان سوژه و ابژه
۵۱	فصل سوم: زیبایی خداوند
۵۲	نسبت جمال با جلال خداوند
۵۳	صفات جمالیه و صفات جلالیه
۵۴	زیبایی، مراتب وجود و چاه هستی
۵۷	جمال الهی و یکپارچگی هستی
۶۳	فصل چهارم: جهان سخت و جهان زیبا
۶۳	تلطیف سختی جهان با زیبایی
۶۶	زیبایی، انس و هیبت
۷۳	بخش دوم: فرایند تحقق زیبایی
۷۵	فصل اول: زیبایی والا، از پالایش تا مهرانگیزی
۷۶	تحقق زیبایی نازل و زیبایی والا

۸۰	زیبایی، پالودگی و پاکیزگی
۸۵	عشق و زیبایی
۸۹	فصل دوم: پدیده شور و زیبایی
۱۰۷	فصل سوم: معیار زیبایی
۱۱۰	کمال به مثابه معیار زیبایی
۱۱۶	معیارهای فرعی زیبایی
۱۲۱	بخش سوم: میان تحقق زیبایی و ادراک زیبایی
۱۲۳	فصل اول: زیبایی و دریافت قلبی
۱۲۳	پیوند زیبایی با روح و قلب
۱۲۷	واردات و خواطر
۱۳۱	فصل دوم: قوه خیال و تخیل
۱۳۲	کارکردهای قوه مخیله
۱۳۵	مخیله و مصوره در فلسفه و عرفان
۱۳۷	مخیله و مصوره به مثابه دو قطب
۱۳۹	بازخوانی نشانه‌شناختی نظریه
۱۴۲	اثر قبض و بسط در خیال
۱۴۷	فصل سوم: تمهیدات زیبایی
۱۴۷	بیگانه‌سازی و زیبایی
۱۵۲	ذوق و زیبایی
۱۵۸	زیبایی نور و صدا میان تحقق و ادراک
۱۶۷	منابع
۱۷۷	نمایه

مقدمه

در جهان اندیشه، مسائلی هست که همواره ذهن انسان را به خود مشغول داشته است؛ مسائلی که خاستگاه آن طبیعت و سرشت انسان است و در طول زندگی انسان بر روی زمین، از انسان دیرین تا مردم امروز، در جلوه‌ها و پرداخت‌های مسئله دگرگونی‌های بسیار به خود دیده است؛ اما فراسوی این دگرگونی و فراز و فرودها، آن بنمایه برآمده از سرشت انسان در آن محفوظ مانده است و همان است که جوش و خروش آن را پیش از مسئله را در هر دوره و مرحله‌ای از زندگی انسان برای او تازه ساخته است.

با اطمینان می‌توان گفت یکی از این مسئله‌ها امر زیبایی است که در هر دوره از زندگی انسان، به نحوی ذهن اندیشمند او را درگیر ساخته است؛ شاید زیبایی‌شناسی به مثابه یک حوزه مدون و تفکیک شده از فلسفه، محصولی از اندیشه‌ورزی مدرن به نظر آید، در حالی که آخرین جلوه از التفات انسان به زیبایی و پرسشگری او در این باره بوده است.

اکنون به یک شاهد باستانی توجه کنیم، به اینکه مردم نوستراتیک^۱ نیاکان ما در حدود ۱۸ تا ۱۶ هزار سال پیش، نه تنها مفهوم زیبایی و جذابیت را به خوبی می‌فهمیدند، بلکه آن را از درخشش نور^۲ ساخته‌اند. اینکه چنین رابطه‌ای میان نور

1. Nostratic

2. bVRV ~ pVRV

و زیبایی در اندیشه‌های ساخت‌یافته دو هزار سال اخیر، مانند عرفان اسلامی و حتی در مکاتب دو سده اخیر چون دریافت‌گرایی^۱ دیده می‌شود، انسان را شگفت‌زده می‌سازد و به فکر فرو می‌برد. چنین شاهدهی، همچون تبری است بر بت‌های اوهام که انسان را نسبت به سرشت زیبایین خود هشیار می‌سازد.

اگر از این مقدمه دور، قدری نزدیک آییم، باید یادآور شد پرداختن به زیبایی‌شناسی — به‌ویژه گونه‌هایی از آن که کمتر درگیر سردرگمی‌های اندیشه امروز و بیشتر نزدیک به سرشت مشترک انسانی باشد — برای بشر امروز یک ضرورت است؛ بشری که اضطراب و هیاهوی زندگی روزمره، خودکارشدگی و تکرار ماشینی، کوتاه‌بینی و لذت‌طلبی گذرا او را از دیدن زیبایی‌ها دور ساخته و جهان عینی را برای او به هستی منهای زیبایی تقلیل داده است. اگر زود هنگام بخواهیم از تعبیر شیخ نجم‌الدین بهره جویم، انسان امروز زیستن در «جهان سخت» را بر «جهان زیبا» برگزیده است و لطافت‌های جهان زیبا برای بسیاری نادیدنی، و در بهترین حالت برای طیفی از انسان‌ها که بهتر می‌اندیشند و می‌زیند، یک نوستالژی دست‌نیافتنی است.

در چنین فضایی، بازگشت به زیبایینی و فراهم آوردن تمهیدات برای دریافت زیبایی‌ها و بهتر بگوییم زیستن در زیبایی‌ها و با زیبایی‌ها و عبور از بی‌معنایی و ستبری جهان سخت، نیازمند دمیدن روحی تازه در کالبد هنر و زیبایی است. در همین راستاست که بازخوانی دست‌آورد اندیشمندان گذشته چون نجم‌الدین کبری، نه از آن رو که تنها ادای سهمی از جانب فرهنگ ما به جهان زیبایی‌شناسی باشد، بلکه از آن رو مهم است که این اندیشمندان، راه‌هایی را درنوردیده و به مسائلی پرداخته‌اند که مسائل همیشگی انسان و البته مسائل بشر امروز است.